

NOVI PODSTICAJI AGROINDUSTRIJSKOM SEKTORU I NJIHOVI DOPRINOSI URAVNOTEŽENOM RAZVOJU

Milica Kočović¹
Bojana Radovanović²

Apstrakt

U ovom radu pokušaćemo da dijagnostikujemo stanje agroprivrede (agroindustrije), koje je neminovno uslovljeno određenim istorijskim izborima, kao i misijom pristupanja Republike Srbije Evropskoj Uniji. Imajući u vidu ozbiljne društvene i ekonomske promene sa kojima je zemlja suočena u poslednjih par decenija, dolazi se do urgentne potrebe za stvaranjem adekvatnih rešenja za što efikasnije funkcionisanje svih učesnika na tržištu. Uvažavajući pravce transformacije poljoprivrede inicirane tranzicijom zemalja CIE, ukazaćemo na zemlje koje su primenile dobre prakse, koje bi mogle biti implementirane i kod nas u cilju uravnoteženog i održivog razvoja. Posebnu pažnju u radu usmerićemo na potencijale porodičnih gazdinstava u Srbiji i mogućnostima njihovog udruživanja u zadruge, proizvodnju organski gajene hrane, uz dodatne sadržaje kulturno-turističkog, eko-turističkog i edukativnog karaktera, koje bi uticale na (lokalni i regionalni) razvoj i migraciju prema ruralnim područjima.

Ključne reči: agroindustrija, poljoprivreda, održivi razvoj, potencijali razvoja, „nove zadruge“, organska hrana, eko-turizam, kulturni turizam.

ZNAČAJ AGROINDUSTRIJE ZA ODRŽIVI RAZVOJ REPUBLIKE SRBIJE

Agroindustrija predstavlja najznačajniju privrednu oblast u Republici Srbiji, koja zajedno sa pratećim delatnostima u stvaranju društvenog proizvoda zemlje učestvuje sa oko 40 odsto, što ukazuje na to da smo mi agrarna zemlja. (Gulan, internet pristup). Poslednjih decenija XX veka transformacija poljoprivrede je veoma ubrzana tehničko-tehnološkim progresom i primenom u agroprivredi.

¹ Milica Kočović, Naučni istraživač, Institut ekonomskih nauka

² Bojana Radovanović, Naučni istraživač, Institut ekonomskih nauka

Masovna proizvodnja, hemijski tretman zemljišta i biljaka, globalno zagrevanje i višedecenijsko „trošenje planete“, ipak su doveli do preispitivanja globalno usvojenih principa. Obzirom na to da je sastancima UNFCCC-a već definitivno ustanovljeno da je do klimatskih promena došlo, i da su uzrokovane ljudskim faktorom, na globalnom nivou konačno se insistira na održivom razvoju.³ „Zelena revolucija“- inicirala (razdrmala) je potrebu za ponovnim pokretanjem tradicionalnih oblika poljoprivrede pomerajući granice njenog poimanja. Shvatanje poljoprivrede se na dugom putu njene transformacije menjalo. U okviru opšteg pristupa definisanju poljoprivrede razlikujemo dva gledišta:

- Definicije koje uključuju samo primarnu poljoprivrednu proizvodnju.
- Definicije koje modernu poljoprivredu izjednačavaju sa agrobiznis kompleksom.

Širina poimanja poljoprivrede određena je stepenom opšte razvijenosti zemlje. Prema proizvodno-tehnološkom gledištu Poljoprivreda je vrlo složen sistem koji počiva na neraskidivim vezama i uzajamnim odnosima čitavog niza delatnosti. Taj složeni sistem čini agroindustrijski kompleks (agroprireda) koji predstavlja sinonim moderne poljoprivrede koju čini niz različitih delatnosti. Republika Srbija je zemlja velikih agroprirednih potencijala. Uvažavajući strukturu zemljišta, geopolitičku poziciju i načine dosadašnjeg tretmana zemlje, uz fokus ka iznalaženju što prijemčivijih rešenja na makro i mikro planu, smatramo da je moguće postići održivi rast u ovoj velikoj agroindustrijskoj oblasti.

PRAVCI TRANSFORMACIJE AGRARNOG SEKTORA U ZEMLJAMA CIE I REPUBLIKE SRBIJE

Ono što karakteriše sve zemlje CIE je tranzicija privrede. Proces tranzicije prema definiciji Svetske Banke obuhvata:

- privatizaciju,
- restrukturiranje preduzeća,
- cenovnu liberalizaciju,
- spoljnotrgovinsku liberalizaciju,
- liberalizaciju kamatnih stopa,
- vođenje antimonopolske politike,
- reformu bankarskog sistema,
- stvaranje finansijskih tržišta i finansijskih institucija.

³ Klimatske promene se odnose na promene klime, koje se pripisuju direktno ili indirektno ljudskim aktivnostima, menjajući sastav globalne atmosfere. Posledično, održivi razvoj se javlja kao jedino rešenje sa uvažavanjem ekoloških i društvenih pitanja uz ekonomski razvoj.

Zemlje Centralne i Istočne Evrope (CIE) otpočele su proces tranzicije u proseku deset godina pre Republike Srbije. Politike koje su ove zemlje primenile, značajno su se razlikovale. Sve zemlje su na nacionalnom nivou radile na modernizaciji poljoprivrede, koja je infrastrukturno i organizaciono kaskala za zemljama Zapadne Evrope i u tom smislu bila nekonkurentna. Zbog društveno-ekonomskih i kulturnih razlika zemlje su prošle jedinstvene oblike tranzicije sa drugačijim efektima. Zajednički ciljevi svih zemalja CIE ogledali su se u dekolektivizaciji zemljišta, napuštanju centralno-planske privrede uz smanjenje državnog intervencionizma i kontrole cena, uz težnju ka slobodnom tržištu, kreiranju novih institucija i reorganizacija tržišta rada. Ove putanje iz jednog društvenog uređenja, u drugi dovele su do velikih strukturnih, ali i vlasničkih promena nad zemljištem. Karakteristično za početnu fazu tranzicije u svim zemljama CIE je da zbog alokacije zemljišnih resursa, privatizacije i promene u organizacionoj i vlasničkoj strukturi dolazi do:

- smanjenog obima proizvodnje (gotovo u svim zemljama),
- nezaposlenosti i porasta socijalnih konflikata,
- razlika u prihodima,
- čest je pad investicija, koji je praćen padom izvoza,
- korupcija je prisutna,
- sveprisutni je jaz između urbanih i ruralnih sredina.

Tabela 1. Modeli privatizacije zemljišta u zemljama CIE

Država	Kolektivne farme	Državne/Društvene farme
Mađarska	Restitucija, prodaja za kompenzatorne obveznice, distribucija.	Prodaja za kompenzatorne obveznice, prodaja na lizing.
Rumunija	Restitucija, distribucija.	Restitucija.
Bugarska	Restitucija.	-
Češka	Restitucija.	Prodaja/ prodaja na lizing.
Slovačka	Restitucija.	Prodaja/ Lizing.
Slovenija	-	Prodaja/Lizing
Poljska	-	Prodaja/Lizing.
Letonija	Restitucija.	Restitucija.
Litvanija	Restitucija.	Restitucija.
Estonija	Restitucija.	Restitucija.

Izvor: Swinnen, Mathijs (1997).

Tokovi uspostavljanja privatnog vlasništva nad zemljištem, kretali su se različito kada je reč o agrarnom sektoru zemalja CIE. U pojedinim zemljama, zemljište je pored društvenog i državnog bilo u privatnom vlasništvu i tokom

perioda socijalizma.⁴ Sa tim u vezi posebnu pažnju bi trebalo obratiti na rešenja koje su ove zemlje napravile po pitanju agrarne politike. Uspostavljanje privatne svojine nad zemljištem najčešće se izvršavalo: restitucijom, kombinovanim modelom restitucija uz prodaju zemljišta (na lizing) i restitucija uz raspodelu zemljišta poljoprivrednim radnicima, kako bi se održala socijalna jednakost (Lerman, 2000).

Pristupi u privatizaciji se razlikuju u odnosu na različite vlasničke strukture u post-kolektivističkom periodu. Pred-tranzicioni period Republike Srbije karakterisala je dualna proizvodna struktura. Čak u periodu postojanja države SFRJ, nikada nije došlo do masovne kolektivizacije zemljišta.⁵ Sa jedne strane postojala su državna i društvena preduzeća, a sa druge strane mala poljoprivredna gazdinstva u privatnom vlasništvu. Obeležja agrarne strukture Srbije devedesetih godina su:

- postojanje dva sektora svojine, različita u pogledu koncentracije zemljišta, kapitala, organizaciono-tehnoloških rešenja, intenzivnosi proizvodnje, produktivnosti i tržišne orijentacije,
- usitnjena posedovna struktura gazdinstava,
- preovlađivanje mešovitih gazdinstava i visok procenat domaćinstava koja imaju poljoprivredno gazdinstvo,
- veliki višak zaposlenosti u državnom sektoru, uz nepovoljnu starosnu i obrazovnu strukturu aktivnog i ukupnog poljoprivrednog stanovništva. (Nikolić, 1994).

Ono što se u početnim godinama desilo u svim post-tranzicionim zemljama su zatečeni viškovi radne snage u poljoprivrednoj delatnosti. Napuštanje politike cenovne podrške i visokih subvencija, uslovalo je uspostavljanje tržišnih cena proizvoda i rada, što je dovelo do redukcije potrebe za radnom snagom. Zaključak koji se nameće je da su razlike u početnom stanju i primenjivanim politikama tokom tranzicionog perioda, opredelile promene zaposlenosti i produktivnosti agrarnog sektora (Swinnen, Drien. 2005). Među posmatranim zemljama, jedino su Slovenija i Poljska imale približno isti procenat zemljišta u privatnom vlasništvu pre otpočinjanja tranzicije, kao i nakon nje. Takođe zanimljiv podatak je da su ove dve zemlje već 2003. godine premašile GDP iz 1990. godine⁶. Što se tiče privatizacije i tranzicije uopšte, Slovenija je imala iskustvo koje bi moglo da bude prilično nadahnjujuće u našim uslovima budući da je to nekadašnja republika SFRJ, koja je prva pristupila EU, i to potpuno jedinstveno. Republika Slovenija je samostalno osmislila efikasan projekat razvoja, oslanjajući se na znanja svojih stručnjaka. Osnovna ideja je bila da se ne dozvoli propadanje ni jednog državnog

⁴ Mađarska, Rumunija, Bugarska, Poljska, Češka, Slovačka, Slovenija

⁵ SFRJ je jedna od prvih država socijalističkog uređenja, koja je uvela principe tržišne ekonomije.

⁶ Pored ovih zemalja, to se desilo još i u Slovačkoj, Češkoj i Mađarskoj.

preduzeća, bivše socijalističke privrede, već im pomoći da se prilagode novim uslovima! Dakle, u Sloveniji su rešili da stručnost, znanje i kompetencije stave u prvi plan, u procesu restrukturiranja. Prednost je data elokventnim donosiocima odluka, a kasniji razvoj preduzeća umnogome je zavisio od državne podrške. Zabeleženi su bolji rezultati tamo gde je država podržala proces privatizacije svojim merama. (Stevanović, Đorović: 2009).

Mnoge zemlje CIE, a današnje članice EU imaju sličnu zemljišnu strukturu kao Republika Srbija. Struktura zemljišnih fondova svih zemalja u okruženju pripadnica EU je takva da preovlađuju sitni posedi do 3 ha, koji predstavljaju više od 60% poljoprivrednih gazdinstava.⁷ Među navedenim zemljama, najveći je broj gazdinstava do 5ha imaju: Bugarska 96,8%; Rumunija 93,8%; Grčka 76,1%.⁸ Gazdinstva u regionu, sa posedom 5-10ha, neznatno su zastupljena, više od 10% u BIH i Grčkoj, dok je u Srbiji 14% ovakvih gazdinstava u odnosu na ukupan broj. Gazdinstva veća od 10ha u regionu i posmatranim državama kreću se oko 5% u odnosu na ukupan broj gazdinstava.

Tabela2. Popis poljoprivrede 2012. godina, Republika Srbija

Republika Srbija	Bez zemlj.	Do 2 ha	2,01– 5,00 ha	5,01– 10,00 ha	10,01– 20,00 ha	20,01– 50,00 ha	50,01– 100,00ha	Preko 100 ha
Br. poljoprivrednih gazdinstava	9486	293667	184637	89749	32486	12922	4243	1365

Izvor: RZS 2012.

Prema popisu iz 2012. godine, možemo videti da je broj gazdinstava veličine do 5ha 424.304, što procentualno predstavlja 76% u odnosu na ukupni broj poljoprivrednih gazdinstava pri čemu je raspored takav da poljoprivredna gazdinstva do 2ha veličine, predstavljaju 49% u odnosu na ukupni broj. Prema grupi autora, tri ključna problema poljoprivrede ruralnih područja u tranzicionim zemljama su:

- veličina poljoprivrednog gazdinstva,
- nizak nivo produktivnosti rada,
- slaba povezanost poljoprivrednog i prerađivačkog sektora. (Stevanović, Đorović:2009).

Tržišta Srbije i zemalja iz okruženja karakteriše veliki broj malih porodičnih gazdinstava sa niskim nivoom produktivnosti rada na ivici isplativosti. Međutim kompletna situacija agroprivrede, ne može se reći da je uzrokovana lošom

⁷ Grčka, Rumunija, Bugarska- u ovim zemljama dominiraju gazdinstva sa malim posedima, uz neznatno učešće gazdinstava sa većim posedom.

⁸ Izraženi procenti odnose se na broj gazdinstava, veličine do 5ha, u odnosu na ukupan broj gazdinstava.

tranzicijom. Od perioda SFRJ, odnos prema poljoprivredi je bio višedecenijski nepovoljan. Na račun doprinosa ovog sektora, ulagalo se iscrpno u Industriju, koja je danas takođe u devastiranom stanju i usled tehnološkog napretka pravaziđena. Iako je prema mišljenju George Shultz-a SFRJ od svih istočnoevropskih zemalja, bila najbolje pripremljena za proces tranzicije tokom devedesetih godina, okolnosti koje su se odigrale⁹ devedesetih izmestile su zemlje bivše Jugoslavije u začelje (izuzev Slovenije). „*Nikada vas nismo svrstavali u realsocijalističke zemlje. Vi ste nešto sasvim drugo, razvili ste kapitalizam, bez kapitalista, vaši radnici su u isto vreme proizvođači, upravljači, menadžeri i vlasnici. Ako na miran način prevaziđete unutrašnje probleme, bićete na čelu zemalja u tranziciji, kao što ste i ranije bili na čelu reformističkih zemalja*“. (Ibid.). Na žalost istorija nam pokazuje da nismo napravili najbolje poteze i da smo zapravo u potpunosti loše „odigrali“. To nas je dovelo do pozicije da i dvadeset godina kasnije „plivamo“ u moru tranzicije.

PRILAGOĐAVANJE AGRARNIH POLITIKA ZEMALJA KANDIDATA ZAJEDNIČKOJ AGRARNOJ POLITICI EU

Do sredine devedesetih, deset zemalja članica CIE je podnelo zahtev za prijem u članstvo EU. Prvi kriterijumi koje su zemlje morale da ispune usvojeni su u Kopenhagenu 1993. godine.¹⁰ Do 2002. komisija EU je odredila spisak zemalja koje će se do 2004. i 2007. godine priključiti. Uslovi koji su morali biti ispunjeni u poljoprivrednoj oblasti odnosili su se na: strukturne probleme, harmonizaciju interne tržišne regulative, kao i mnoga druga pitanja koja su trebala biti harmonizovana sa zakonima koji važe u EU. Posebnu pomoć u procesima transformacije EU je zemljama zainteresovanim za pristupanje pružila određenim finansijskim sredstvima kroz mnogobrojne programe. Posebna pažnja, ali i finansijska sredstva posvećena su pitanjima harmonizacije i jedinstvenosti zakona. Ovo je omogućeno programima: CAP, Agendom 2000, SAPARD, IPA i sl. Težnja prema slobodnom tržištu sastavni je deo „globalističke trke“, pri čemu sve započinje liberalizacijom tržišta i isključivanjem državne „kontrole“. Proces tranzicije zapravo treba da dovede do zakonske harmonizacije sa EU, pri čemu je glavni cilj jedinstveno tržište (robe, kapitala, rada). Ono što treba imati u vidu je da u ovoj velikoj trci, najčešće imamo krajnje efekte koji zemlje dele na velike dobitnike i gubitnike. Kako autori navode: „*Glavni dobitnici su politički najsnažnije države i njihove privrede, čija je konkurentna prednost posledica akumuliranog finansijskog i razvijenog humanog kapitala, kako i bolja efikasnost investicija*.“ (Vasiljević, Sredojević: 2009). Male i slabo razvijene države, osim u

⁹ Hiperinflacija, recesija, građanski rat, NATO bombardovanje

¹⁰ Ovi kriterijumi ticali su se ekonomskih, političkih i r. uslova koji moraju biti ispunjeni kao uslov za članstvo u EU.

slučajevima izuzetno osmišljene strategije razvoja¹¹, teško da mogu biti bilo šta drugo osim dodatnog tržišta za već razvijene države (EU). Sve više možemo videti negativne aspekte tranzicije, pa je najvažnije uočavanje istih, otvoreno konstruktivno debatovanje i pokušaj da se dobrim odlukama usvoje dobre prakse i izbegnu loše¹². U tom smislu, svaku malu zemlju neophodno najpre ojačati ekonomski na nacionalnom, lokalnom i regionalnom nivou, kako bi uopšte bila konkurentna i spremna za ulazak na zajedničko veće tržište. Sve ovo se može postići samo dobrim strategijskim rešenjima pokrenutim od strane države, koja neminovno mora biti uključena u razvojne i regulatorne tokove tržišta.

NOVI PODSTICAJI AGROINDUSTRIJSKOM SEKTORU SA CILJEM URAVNOTEŽENOG RAZVOJA

Podsticaji sa ciljem razvoja bilo kog sektora privrede zahtevaju simultani rad na svim nivoima zemlje. Na makro-nivou to se može postići pravilnim izborom javnih politika, kao i stimulisanjem poželjnog ponašanja i usvajanja principa na mikro-nivou. Potreba za formulisanjem i usvajanjem jedinstvene koncepcije i strategije razvoja zemlje postoji veoma dugo, i možemo konstatovati da se sa zakonskim rešenjima, kao institucionalnim okvirom za njeno ostvarenje kasni. Smer razvoja zadat je »*Nacionalnom strategijom održivog razvoja Republike Srbije*«, zajedno sa »*Strategijom industrijskog razvoja Republike Srbije*«, kao i mnogobrojnim programima koji se tiču poljoprivrednog razvoja uopšte.¹³

Novi potencijali razvoja se ogledaju u sinergiji međusektorskog delovanja koje pretpostavlja spajanje i paralelni tok: ruralnog razvoja, ekološke- organske poljoprivrede, starih zanata, eko-turizma, kulturnog-turizma, uz udruživanje sitnih proizvođača posredstvom zadruga. Imajući u vidu nedostatke post-tranzicionih zemalja koje smo naveli u radu, reforme bi uključile : edukaciju svih učesnika, primenu novih tehnologija uz aktivnu primenu marketing koncepta.

Poljoprivreda Srbije zasnovana je na malim porodičnim gazdinstvima sa niskom produktivnošću rada i malim viškovima u proizvodnji. Ruralnom stanovništvu nedostaje:

- organizovanost,
- preduzetnički duh,
- marketing pristup i
- edukacija

¹¹ Primeri su startne situacije sa Finskom i Slovenijom.

¹² Obzirom na to da smo suočeni sa situacijom da „EU nema alternativu“!

¹³ *Nacionalni program ruralnog razvoja 2011-2013; Organska poljoprivreda; i dr.*

To zaključujemo na osnovu Ankete koju je sproveo RZS.¹⁴ Obzirom na to da su mala gazdinstva najzastupljenija, otvara se mogućnost usmeravanja prema organskoj proizvodnji. Kako bi ovaj vid proizvodnje bio optimalan, preporuka je organizovanje i zajedničko nastupanje na tržištu dobrovoljnim organizovanjem u zadruga. Na taj način, moglo bi doći do diversifikacije u organskoj proizvodnji, tako da zadruga pokrije sve neophodne marketing aktivnosti od proizvodnje raznovrsnih kultura, promocije, logistike, do adekvatne cene za već poznate kupce. Slično nekadašnjim *vertikalnim sistemima* u savremenim uslovima novi oblici zadruga mogli bi biti privredni pokretači na lokalnom nivou.¹⁵ Kao što smo već pomenuli, u prilog ove ideje ide i iskustvo Slovenije, koja je know-how pristupom i angažovanjem eksperata startno uspeła da prebrodi tranzicione opasnosti, stagnacije i barijere.

Današnji savremeni oblici udruživanja u zadruga, pored tradicionalnih aktivnosti, mogle bi da imaju funkcije edukativnih centara za sticanje novih znanja i veština neophodnih u savremenim turbulentnim uslovima slobodnog tržišta. Suština modela je da kooperacija bude spona između sitnih proizvođača, (nekada i društvenih i državnih preduzeća), jednom rečju svih učesnika na tržištu, do finalnih potrošača. Ova veza omogućavala je transfer tehnologije i znanja uz transformaciju proizvodnog, dohodovnog i prehrambenog lanca (Zakić: 2003). Zna se da je model kooperativa/zadruga sedamdesetih i osamdesetih godina u sinergiji sa drugim faktorima doprineo impozantnom rastu poljoprivredne produktivnosti (Bogdanov, Petronijević 2009). U post-tranzicionom periodu zabeleženi su primeri novih oblika udruživanja poljoprivrednih proizvođača.¹⁶

Pravac na kojem bi Republika Srbija mogla da ima ozbiljan rast i razvoj uključio bi veliki broj malih porodičnih naturalnih proizvođača, koji bi mogli udruženim delovanjem početno da snabdevaju najbliže gradske okruge. Poštovanje tržišnih principa, znanja, inovacija uz korišćenje tehnologije, premostilo bi relaciju proizvođač-kupac.

U tom smislu na osnovu podataka iz Agencije za privredne registre i Ministarstva poljoprivrede i RZS, moguće bi bilo napraviti internet platformu, gde bi uz svaki grad bili mapirani mali poljoprivredni proizvođači iz okolnih ruralnih sredina. Uz to mogli bi se videti podaci u vezi sa zasađenim poljoprivrednim

¹⁴ Na osnovu ankete o radnoj snazi RZS: 23% ruralnog stanovništva je u aktivnom dobu samozaposleno, 14% radi u domaćinstvu, a 62% ima formalno zaposlenje kod drugih lica. Sopstvarni biznis u kojem nije angažovana tuđa radna snaga ima 20% ruralne populacije.

¹⁵ Vertikalni integracioni sistem, bio je strukturiran najčešće na lokalno/regionalnom nivou i obuhvatao je tržište inputa, primarnu poljoprivrednu proizvodnju, preradu, doradu, plasman i usluge. Kao takvi imali su snažan uticaj na lokalnu ekonomiju. Više u radu: (Bogdanov, Petronijević: 2009, 17).

¹⁶ Proizvodnje na primeru Bugarskih zadruga bile su primarno zasnovane na proizvodnji jednogodišnjih kultura. A prosečne veličine udruženih obradivih zemljišta iznosile su i do 7.000ha. (Nikolić, Katić, 2006: 204).

kulturama, vremenskim detaljima o zrenju, berbi i daljem plasmanu. Platformom bi bili obuhvaćeni i mali proizvođači i veći broj proizvođača udruženih u nove zadruge. Pri tome bi informacije o poljoprivrednoj proizvodnji sitnih proizvođača lako i brzo postale dostupne svakom fizičkom i pravnom licu. Na taj način bi se mogli stvarati i sigurni kupci i tržište.

Pored primarne delatnosti poljoprivredne proizvodnje, mala porodična gazdinstva mogla bi da prošire svoju delatnost u smeru ekološkog i kulturnog turizma tako što bi ponudili zainteresovanima sadržaje i radionice o poljoprivrednim aktivnostima.¹⁷

Zajednička agrarna politika EU, sprovodi se kroz dva stuba:

- stub CAP- odnosi se na mere zajedničkog uređivanja tržišta;
- stub CAP – predstavlja mere za unapređenje razvoja ruralnih područja.¹⁸

Posebno je istaknut značaj koji poljoprivreda ima na životnu sredinu, bezbednost i kvalitet hrane, uslove i prednosti života u ruralnoj sredini, tj prednost se daje neekonomskim merama poljoprivrede, sa akcentom na održivom konceptu. Dakle nove reforme, tiču se ekološki čiste poljoprivrede, kao i jačanja mera ruralnog razvoja.¹⁹

Srbija je 2012. godine postala kandidat za članstvo EU. Potrebno je dosta raditi na jačanju tržišta poljoprivrede na lokalnom/regionalnom/nacionalnom nivou, uz usaglašavanje sa zajedničkom poljoprivrednom politikom članica EU. Više od 76% ukupno obradive površine zemlje segmentirano je na veliki broj malih proizvođača- „ *To su gazdinstva koja nemaju realne šanse samo u poljoprivredi, već „oko poljoprivrede“*. *Primena koncepta integralnog ruralnog razvoja, poput onog koji se praktikuje u zemljama zapadne tržišne ekonomije, bi omogućila efikasno funkcionisanje i manjih poljoprivrednih gazdinstava po modelu „porodični biznis“, koji podrazumeva bavljenje različitim delatnostima (turizam, zanatske usluge, trgovina i dr.) u okviru seoskih domaćinstava.*“ (Zakić: 2003). Država bi u ovom slučaju na svakom nivou vlasti mogla da bude koordinator u sprovođenju aktivnosti.

UMESTO ZAKLJUČKA

Pored tradicionalnog koncepta, javlja se potreba za revitalizacijom „novih zadruga“. Funkcije novih oblika zadruga bile bi: koncentracija malih i srednjih proizvođača koji bi zajedno nastupali na tržištu, kao proizvođači organske hrane. Nove zadruge bi bile i lokalni stožeri znanja i inovacija uz edukaciju na teme

¹⁷ Prikupljanju lekovitog bilja i pečuraka; smeštaj u ekološki izgrađenim objektima, rade akcije i sl

¹⁸ Sredstva za realizaciju ciljeva ove politike obezbeđuju se iz sredstava EAGGF- *European Agricultural Guidance and Guarantee Fund*.

¹⁹ Ove mere obuhvaćene su i u našem Nacionalnom programu ruralnog razvoja.

preduzetništva, marketinga i elementarnih tržišnih znanja. Ideja je da se na nivou zadruge ova znanja i implementiraju. Spajanjem organske proizvodnje sa drugim delatnostima i međusektorskim sadržajima (ekološki-kulturni turizam i sl), dovelo bi do sinergijskih efekata koje bismo mogli u nekom od narednih radova pokušati izmeriti. Bilo bi dobro da donosioci odluka počnu da se povezuju sa poljem naučnoistraživačkog delovanja, kako bi se eventualno sprovedli neki pilot projekti. Da nauka ne ostane na nivou slova na papiru, koja čitaju naučni radnici, neophodno je povezivanje svih struktura, kako bi se korisna znanja spajala i praktično primenjivala. Tržištima organske hrane u celom svetu vladaju i upravljaju isti ekonomski principi kao i u drugim sektorima. Tražnja raste mnogo brže nego domaća ponuda. A upravo ovaj trend navodi privredu da potencijale proizvodnje organske hrane prevede u izvozne mogućnosti. Srbija, koja ima poljoprivrednog zemljišta u izobilju i dugu agroindustrijsku tradiciju, može s razlogom očekivati da će ove prednosti pretvoriti u izvozne šanse.

Literatura

1. Lerman Z., (2000): "Agriculture in transition economies: From common heritage to divergence".UK, Agricultural Economics, 1481: 1-18.
2. Nikolić, M. (1994): "Naučne osnove agrarne politike Jugoslavije u tržišnim uslovima privređivanja", tematski zbornik, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, str: 10-15.
3. Stevanović, S. Đorović,M., Milanović,M. (2008): "Analiza nekih rezultata dosadašnje tranzicije u Srbiji i istočnoevropskim zemljama." Ekonomske teme, 28(3): 99-100.
4. Stevanović, S., Đorović,M. (2009): "Komparativna analiza rezultata tranzicionih procesa u agroprivredi Srbije i nekih zemalja CIE" tematski zbornik: Poljoprivreda i Ruralna područja Srbije, DAES, Beograd, str: 51-69.
5. Swinnen, J.F.M., Mathijs, E. (1997): "Agricultural privatization, Land reform and Farm restructuring in CIE: A comparative analysis", Aldershot, page 337.
6. Swinnen, J.F.M., Dries L., Macours K. (2005): "Transition and agricultural labour", UK, Agricultural Economics, 32: 17-30.
7. Vasiljević,Z., Sredojević,Z. (2009): "Problemi finansiranja poljoprivrede i ruralnog razvoja u zemljama u tranziciji- iskustva nekih članica EU i kandidata" tematski zbornik: Poljoprivreda i Ruralna područja Srbije, DAES, Beograd, str:133-149.
8. Zakić, Z. (2003): "Nova agrarna politika u funkciji restrukturiranja porodičnih gazdinstava", Tematski zbornik: Institucionalne reforme i tranzicija agroprivrede u Republici Srbiji, Ekonomski Fakultet, Beograd, str: 83-86.
9. <http://www.agropress.org.rs/tekstovi/10589.html> (pristupljeno 29.11.2013.)

10. <http://www.mpt.gov.rs/download/4827011.0062.9-1.pdf> (pristupljeno 25.11.2013.)
11. http://www.mpt.gov.rs/articles/view/1555/1555/index.html?menu_id=202 (pristupljeno 2.12.2013)
12. <http://www.mpt.gov.rs/postavljen/171/Organska%20poljoprivreda%20u%20Sr%20biji%202013.pdf> (pristupljeno 2.12.2013)
13. <http://popispoljoprivrede.stat.rs/> (pristupljeno 2.12.2013.)

NEW INCENTIVES IN AGRO INDUSTRIAL SECTOR AND THEIR CONTRIBUTIONS TO A BALANCED DEVELOPMENT

**Milica Kočović²⁰
Bojana Radovanović²¹**

Abstract

In this paper we will try to diagnose the state of agro (agro-industry), which is inevitably conditioned by certain historical election, as well as a mission of Serbia's accession to the European Union. Keeping in mind the serious social and economic changes that the country has faced in the last few decades, it leads to uregentne need to create appropriate solutions for the efficient functioning of all market participants. Recognizing the trends in the transformation of agriculture initiated the transition of CEE, we will point out the countries that have implemented best practices that could be implemented in Serbia as well, with the aim of balanced and sustainable development. Special attention will be focused on the work potential of family farms in Serbia and possibilities of their association in cooperative, production of organically grown foods, with additional programs of cultural tourism, eco-tourism and educational activities, which could affect the (local and regional) development and migration to rural areas.

Keywords: *agro industry, agriculture, sustainable development, potentials of development, “new cooperatives“, organic food, eco-tourism, cultural tourism.*

²⁰ Milica Kočović, Junior Researcher, Institute economic sciences Belgrade

²¹ Bojana Radovanović, Research Associate, Institute economic sciences Belgrade